

MÕNINGAID ÕPPETÖÖ KORRALDAMISE PROBLEEME
KÕRGEMAS KOOLIS

(Õppeala prorektori K. Püssi ettekanne TRÜ Nõukogu
31. mai 1968. a. koosdekul ja väljavõte sõnavõttude
stenogrammist)

2

Tertu Riikliku Olikooi
Raamatukogu

96433

~~Setts. labor.
nr. 738~~

MÖNINGAID ÕPPETÖÖ KORRALDAMISE PROBLEEME
KÕRGEMAS KOOLIS

Õppeprorektor dots. K. P ü s s

Viimastel aastatel on vägagi elavalt vahetatud mõtteid kõrgema hariduse ja kõrgema kooli töö korraldamise küsimustes. Ja seda mitte ainuüksi meil, vaid ka teistes, nii sotsialistlikes kui ka kapitalistlikes maades. Selle elava mõttevahetuse on esile kutsunud rida faktoreid, eriti aga teaduse ja tehnika hoogne areng tänapäeval, teadusliku informatsiooni mahu kiiretempoline kasv ja sellega seotuna uute kõrgemate nõudmiste püstitamine kõrgema haridusega spetsialistidele. Ja kuna meie kõrgem kool praegu neid nõudeid täielikult rahuldada ei suuda, siis paratamatult võimegi kohata küllalt teravat kriitikat kõrgema hariduse senise korralduse aadressil.

Elav diskussioon käib selliste põhiküsimuste ümber nagu: milline on ja peab olema majanduse ja hariduse omavaheline suhe; mis määrab kindlaks vajaduse kõrgema haridusega kaadri järgi; milline peab olema kõrgema hariduse sisu; millised põhimõtted peavad olema aluseks õppetöö korraldamisel kõrgemas koolis jne. Kõik need küsimused on omavahel tihedalt seotud ja peaksid pakkuma suurt huvi igale kõrgema kooli töötajale, kes on tõsiselt huvitatud kõrgema kooli töötaseme edasisest tõstmisest. Käesolevas ettekandes pole võimalust kõigi nende põhiküsimuste juures ulla- tuslikumalt peatuda, sellepärast tõstataksin vaid mõningaid probleeme, eriti just neist aspektidest, kus ülikool üht-teist ka ise võiks õppetöö korraldamise parandamiseks ära teha.

Eelkõige tahaksin märkida üht põhimõttelist seisukohta, ja nimelt - kõrgema haridusega kaadrit on meil edaspidi

üha enam vaja, kusjuures eriti kiiretempoliselt peab kasvama sellise kaadri osa, kes oleks suuteline teadust edasi arendama ja kes töötaks mitte ainult teaduslikes ja kõrgemates õppeasutustes, vaid otseselt praktikas (ministeeriumides, ettevõtetes, sovhoosides jne.). See vajadus tuleneb ühiskonna enda arengu seaduspärasustest. Kui viimase kahe sajandi jooksul tsivilisatsioon on toetunud tootmise tööstuslikule süsteemile ja selle arengutemperole on määranud töövahendite (masinad, mehhanismid) ja tööjõu arvuline kasv, siis praegu see enam nii ei ole. Nüüd oleneb majanduse areng üha enam teaduse ja tehnika progressist, selle üldisest tasemest ja olukorrast. Järelikult majanduse areng ei olene mitte enam niivõrd masinate ja tööjõu hulgast, kuivõrd teaduse ja tehnika arengust üldse. See loobki vajaduse orienteeruda sellele, et üha enam anda kõrgema haridusega spetsialiste üldse, uurijaid-teadlasi selle sõna kõige laiemas tähenduses aga eriti. Just seda ei suuda meie kõrgem kool tänapäeval oma töö senise korraldusega tagada ja see ongi tema üks olulisemaid puudusi.

Töö korraldamisel kõrgemas koolis peame lähtuma kõrgema hariduse sisust. Kuid milline peab olema kõrgema hariduse sisu tänapäeval? Sellele küsimusele pole sugugi lihtne vastust anda. NSV Liidu Kõrgema ja Kesk-erihariduse minister V.P.Jeljutin on märkinud, et kõrgema hariduse sisu kindlaksmääramisel ei tohi lubada mingit utilitarismi suurenemist, ei tohi allutada õppeprotsessi kõrgemas koolis ainult praktilisele, rakenduslikule ettevalmistusele. Minu arvates on see seisukoht ainuõige ja tuleneb ka NLKP XXIII kongressi direktiivist - tõsta spetsialistide ettevalmistamise kvaliteeti. On ju ebaõige arvata, et kvalifitseeritud spetsialistide ettevalmistamisel piisab sellest, kui nad on hästi omandanud oma eriala rakenduslikud distsipliinid. Kuid sellist arvamust, eriti praktikute poolt, on avaldatud. Säärane spetsialist oleks vaid kitsa, piiratud silmaringiga inimene. Loovalt töötav spetsialist peab kõrvuti praktika tundmisega

evima erksat mõtlemisvõimet, valdama uute ülesannete teoreetilise ja eksperimentaalse lahendamise metoodikat, avarat teaduslikku ja üldhariduslikku silmaringi.

Järelikult juba õppeaastad kõrgemas koolis peavad üliõpilasele sisendama uue tunnetamise oskust, soovi töötada loovalt. Selleks on aga tarvis talle anda tugev teoreetiline baas, tugev üldhariduslik alusmüür, marksistlik-leninliku metodoloogia põhjalik tundmine.

Siit pärinebki kõrgema kooli töö korraldamise komplitseeritus. Kuidas ühendada spetsialiseerimist laia üldharidusega? Kuidas korraldada tööd nii, et saavutada teadmiste omandamise sügavust ja teadmiste kinnistuvust ilma üliõpilasi üle koormamata, ilma neid tuimaks muutmata?

Võib öelda, et üht seisukohta jagavad peaaegu kõik kõrgema kooli töötajad - võimatu on kõrgemas koolis anda üliõpilasele ammendavat teadmiste kogumit praktiliseks tööks. Rakenduslike andmete maht kõigis põhispetsiaalsustes on ju praktiliselt piiramatult. Arvamused lähevad aga lahku selles, kuidas üles ehitada kaasaja nõuetele vastava kõrgema haridusega spetsialistide ettevalmistamise süsteem. Ja siin võib eristada kolme põhimõtteliselt erinevat seisukohta.

Esimene neist lähtub teesist, et on tarvis radikaalselt kärpida kohustuslikke töövorme kõrgemas koolis ja üldteoreetiline ettevalmistus nn. fundamentaalteadustes tuleb viia lõpule kahe esimese õppeaasta jooksul. Alates viiendast semestrist tegeleks üliõpilane vaid oma eriala dissipliinidega. Edasi väidavad selle seisukoha pooldajad, et hariduse omandamise põhiteeks kõrgemas koolis peab olema maksimaalne iseseisev töö, võiks isegi öelda - iseõppimine õppejõu konsulteerimisel koos üliõpilasena tehtava teadusliku tööga. Loovalt töötades teaduslike probleemide kallal puutuvat üliõpilane kokku ka teaduse üldprobleemidega, omandavat teadusliku töö kaasaegse metoodika ning sel teel

saavutatud teadmised kandvat maksimaalselt aktiivset ise-
loomu.

Ei ole kahtlust, et selle seisukoha omaksvõtt nõuaks
õppetöö radikaalset ümberkorraldamist. Páris õigesti on sel-
lele seisukohale vastuvaidlejate poolt väidetud, et selli-
selt korraldatud õppetöö nõuab ideaalset üliõpilast, ideaal-
set õppejõudu ja ideaalset õppeasutust ka oma materiaal-teh-
nilise baasi poolest. Sel juhul peaks ju olema võimalik an-
da igale üliõpilasele kasutamiseks tema teaduslikuks tööks
vajalik aparatuur ja seadmed.

Teine seisukoht lähtub teesist, et ei ole võimalik el-
la üheaegselt hea spetsialist ja laia silmaringiga inimene.
Järelikult tuleb kõrgemas koolis minna kitsama spetsialisee-
rimise teed. Kitsa erialaga spetsialistide üldteadmised ole-
vat kaheldamatult piiratud, kuid seda piiratust aitavat lee-
vendada teaduslike kollektiivide loomine erinevatest spet-
sialistidest. Ratsionaalselt loodud kollektiivide liikmed
täiendavad vastastikku üksteist ja tänapäeva teaduse arenda-
mise põhiteeks olevatki kollektiivsete teaduslike tööde aren-
damise suund.

Kolmas seisukoht lähtub teesist, et spetsialiseerumine
kõrgemas koolis on vajalik, kuid see ei tohi üliõpilast ilma
jätta teaduse ja teadmiste ühtsuse mõistmisest, mis peegel-
dab ju looduse ühtsust. Järelikult õppetöö kõrgemas koolis
tuleb korraldada nii, et õppeprogrammide ühtsus laia üliõpi-
laste kontingendi jaoks oleks ühendatud avara spetsialisee-
rumise võimalustega, mis arvestaks nii olemasolevaid kui ka
uuesti tekkivate spetsiaalsuste mitmekesisust, aga ka üli-
õpilaste eneste huvisid, võimeid ja kalduvusi. Samaaegselt
rõhutavad antud seisukoha pooldajad mõtet, et andes kõigile
üliõpilastele võrdseid õigusi tuleb siiski erilist tähelepa-
nu pühendada andekatele. Ja edasi - andes tulevastele spet-
sialistidele kõrge professionaalse ettevalmistuse, tuleb sa-
maaegselt pidada lepitamatut võitlust professionaalse piira-

tuse vastu lõpetajate hulgas.

Võib öelda, et viimatitoodud seisukoht on leidnud kõige enam poolehoidu ja seda võiks tinglikult nimetada ka ofitsiaalseks seisukohaks, kuna seda seisukohta on mõnevõrra püütud ellu viia praegu kehtivate õppeplaanidega. Pean siin silmas õppeplaanide stabiliseerimise püüdu ministeeriumi poolt, õppekoormuse mahust 10-15% eraldamist valikainetele, spetsialiseerumisainetele, samuti fakultatiivseid kursusi jne. Kuid praktiliselt on need püüded seni vähe vilja kandnud ja seda just õppeplaanide liigse ülekoormatuse tõttu. Suur nädalakoormus kohustusliku õppetöö osas on viinud selleni, et fakultatiivseid kursusi praegu ei õpetata ja ka varieeruvad valikuvõimalused valikainete osas on äärmiselt piiratud.

Isiklikult arvan, et neid eelpooltoodud kolme seisukohata on võimalik ja ka otstarbekohane aluseks võtta õppetöö korraldamisel kõrgemas koolis. Kõige laiemale üliõpilaskontingendile on otstarbekohane õppetööd korraldada põhimõtetel, mis on toodud kolmandas seisukohas. Andekate, s.o. väljapaistvate üliõpilaste osas on täiesti rakendatavad esimeses seisukohas märgitud põhimõtted. Ja rakendatav on see nendele üliõpilastele individuaalsete õppetöögraafikute koostamise teel. Eri vajaduste puhul on võimalik ja otstarbekohane valmistada kitsa erialaga spetsialiste ette ka põhimõtetel, mis on märgitud teises seisukohas, nendele üliõpilastele individuaalsete õppeplaanide koostamise teel. Minu arvates meie õppetöö praeguse korralduse põhiviga selles seisabki, et püüame anda vaid massitoodangut; ühtsete kursusenõuete püstitamisega pidurdame, hoiame tagasi andekate kiiremat edasijõudmist, samaaegselt väljalangevuse kunstliku vähendamise nimel järele vedades lootusetult mahajääjaid. Kokkuvõttes saavutamegi ühtse halli keskmise.

Täie teravusega on tarvis üles tõsta probleemid, kuidas õppetööd nii korraldada, et üliõpilaste endi initsiatiiv, nen-

de individuaalsed kalduvused ja võimed oleksid igati valla-
le päästetud. Rangete õppeplaanide kasutamine, kus üliõpi-
lasel enam midagi valida ei jää, on siiski kurjast, sest
need piiravad üliõpilaste individuaalsete võimete arvesta-
mise võimalusi. Sellised õppeplaanid õigustavad end vaid
juhtudel, kus on tarvis kiiresti välja õpetada suurt arvu
inimesi. Praegu on meie ees seisvad ülesanded aga teised,
mistõttu peaksime hoopis suurema osa andma valikkursustele.

Peatumata pikemalt praegu kehtivate õppeplaanide
muutmise vajadusel, kuna see on küllalt keerukas probleem
ja ei olene ka ülikoolist, puudutaksime küsimusi, mis on
seotud kehtivate õppeplaanide ratsionaalse rakendamisega
ning võimalustega, mis ülikoolil on olemas oma töö seni-
sest paremaks korraldamiseks.

Belkõige tahaksin vastu vaielda ühele tänapäeval vä-
ga levima hakanud seisukohale, mille tuum seisab selles, et
õppeprotsessi kõrgetasemeliseks organiseerimiseks ülikoolis
olevat küllaldane, kui valida kõrge kvalifikatsiooniga õppe-
jõudude kaader, küll see siis juba ise tegevat kõik vajali-
ku. On vaieldamatu, et kaadrist oleneb vägagi palju. Kuid
taandada kõik kõrgema kooli küsimused vaid kaadri valikule
on ikkagi asja vulgaarne lihtsustamine. On tarvis läbimõel-
dult planeerida ka õppetööd, mitte õppejõudude mõttevälga-
tustele toetudes, vaid lähtudes teaduslikult põhistatud sei-
sukohtadest. Võib olla hea spetsialist oma erialal, samal
ajal aga üldse mitte tunda kõrgema kooli töö organiseerimise
teaduslikke aluseid.

Õppeprotsessi õige korraldamise aluseks on õppeprotses-
si oskuslik planeerimine. See aga nõuab maksimaalsete tead-
miste mahu, mida õpingute ajal võib omandada nn. keskmine üli-
õpilane, kindlaksmääramist. Selle kindlakstegemine on aluseks
nii õppeplaanide koostamisel kui ka õppeprogrammide mahu fik-
seerimisel. Praegu aga lähtume nende dokumentide koostamisel
mõnigi kord koostajate-õppejõudude entusiasmist oma aine vas-
tu.

Kui me tahame objektiivset vastust anda sellele küsimusele, siis peame teadma 1) seda optimaalset teaduslike andmete mahtu, mida on võimalik üliõpilasele edasi anda ühe loengu käigus ja 2) kuipalju aega (tunde) kulub keskmisel üliõpilasel loengule järgnevaks iseseisvaks tööks koduste tööde ja ülesannete täitmisel.

Ja siin peame kohe kahetsusega märkima, et me kumbagi neist teguritest ei tunne. Sotsioloogilised ja psühholoogilised uurimused sel alal meil peaaegu puuduvad, pole isegi teaduslikke aluseid nende andmete saamiseks. Tundub lausa kummalisena, et ülikoolide teadlaséd, kes annavad suure panuse kõigi teadusharude arengusse, pole senini peaaegu üldse hoolinud õppeprotsessi korraldamise teaduslikest alustest. Nähtavasti on siingi rakendatav vanasõna, et ega kingsepal endal saabast jalas pole. Seda puudust peaks asuma koheselt kõrvaldama ka Tartu Riiklik Ülikool oma teadlaste kollektiiviga ja sellele tööle suuna andmine peaks olema meie pedagoogika ja metoodika kateedri üheks tähtsamaks ülesandeks.

Kuna vastavad teaduslikud uurimused puuduvad, siis piirdatakse tavaliselt arvamusega, et auditoorse töö vormis tuleks läbi võtta vaid teaduse põhiseisukohad ja meetodid, detailide omandamine aga jätta üliõpilastele enestele iseseisva töö korras. Kas see seisukoht on õige ja põhjastatud, see pole veel kaugeltki tõestatud.

Mõnedes maades (näit. ka USA-s) on taolisi sotsioloogilisi ja psühholoogilisi uurimusi teostatud ja leitud, et ratsionaalne suhe auditoorse töö ja üliõpilaste iseseisva töö vahel peaks olema: matemaatilistes distsipliinides - 1:2; loodusteadustes - 1:1 ja humanitaarteadustes - 3:5. Arvan, et võiksime neid suhtarve katseliselt ka oma õppetöö korraldamisel kasutada ja juba järgmisel õppeaastal mõnedel erialadel või kursustel kehtivaid õppeplaanid selliselt täpsustada, et 1) iga antud kursusele õpetatava aine osas määraksime kindlaks sellele ainele nädalas eraldatava auditoorse ja ko-

duse (iseseisva) töö tundide arvu. (Näiteks mõnes matemaatilises aines 4 tundi auditoorset tööd ja 8 tundi kodust tööd), 2) selliselt kindlaksmääratud auditoorse ja koduse töö üldmaht kursusel kokku ei ületaks 60 tundi nädalas; 3) suhe auditoorse ja koduse töö vahel kasvaks vanematel kursustel (võrreldes nooremate kursustega) koduse töö kasuks.

Selle ettepaneku kasvõi katselinegi realiseerimine dekanaatide ja kateedrite poolt nõuab ühelt poolt vajaliku õppekirjanduse olemasolu ja teiselt poolt auditoorse töö mahu olulist vähendamist. See võimaldaks reaalsete nõudmiste püstitamist ka üliõpilastele nende iseseisva töö osas ja sisulist kontrolli selle töö üle. Auditoorse töö vähendamise võimalusi nägi ette juba ministeeriumi instruktiivkiri I-100, mida kahjuks senini on vähe ellu rakendatud ja millesse on suhtunud suure umbusuga. Ometi on juba kasvatustöö aspektist selge, et praegune auditoorse töö ülekoormus ja iga õppejõu poolt meelevaldselt ülesannete andmine iseseisvaks tööks (ilma aine kohta iseseisva töö mahtu fikseerimata) süvendab üliõpilastes vaid lootusetut tunnet, et ega kogu ülesantud materjali niikui-nii omandada ei suuda. Kas polegi selles üks üliõpilaste hulgas täheldada võidava vastutustundetuse aluseid?

Leian, et auditoorse töö mahu vähendamine on vältimatu ja seda tuleb teostada 1) auditoorse töö vormide kaudu edasiantava informatsioonide mahu vähendamise teel teisejärguliste andmete arvel ja 2) õpetatavate ainete arvu kärpimise teel, ühendades sugulusaineid, et vältida ühe ja sama materjali liigset kordamist. Ilma selleta me nähtavasti asjatust paralleelismist lahti ei saa.

Väga tõsist tööd tuleb teha õppeprogrammide täiustamiseks. Sm. V.P.Jeljuti sõnad, et programm annab vaid üldraamid, kateeder aga peab selle sisustama teaduse kaasaegsel tasemel, on kaheldamatult õiged. Kuid see tähendab siis ka seda, et need üldraamid peavad olema antud väga

läbimõeldult ja igal õppeaastal tuleb tõsiselt tegelda nende raamide konkreetse sisustamisega, arvestades ühelt poolt vastavatele ainetele eraldatud tundide arvu, teiselt poolt kõike seda uut, mis on vahepeal antud teadusalal tekkinud.

Senisest enam tuleks meil ära kasutada ka ülikooli kui kõrgemate õppeasutuste ühe eri tüübi eeliseid. Mitte asjatult ei rõhutanud NSV Liidu Ministrite Nõukogu esimehe esimene asetäitja sm. K.T. Mazurov oma esinemisel kõrgemate õppeasutuste töötajate üleliidulisel nõupidamisel 11. veebruaril 1967. a., et partei pöörab erilist tähelepanu just ülikoolidele ja nõuab ülikoolide osatähtsuse tõstmist kaadri ettevalmistamise üldises süsteemis. See on ka arusaadav, sest ülikoolid kui paljude teadusharude alal spetsialiste ettevalmistavad ja teaduslikke töid tegevad õppeasutused omavad ju rea eeliseid üksikute teadusharude instituutidega võrreldes. Aga ometi kasutab ka meie ülikool neid eeliseid väga vähe õppetöö korraldamisel. Kaugeltki ei kasuta me neid võimalusi, mis ülikoolil on olemas vastavate vastastikuste erikursuste, fakultatiivkursuste jne. õpetamiseks erinevate teaduskondade vahel. Isegi ühiselamute tubadesse paigutame kokku ühe teaduskonna või eriala üliõpilased, kuna nii on meile mugavam ühiselamus korra eest vastutajate leidmisel. Ometi on aga selge, et erinevate erialade üliõpilaste kooselamine annaks palju juurde iga üliõpilase üldise silmaringi laiendamiseks. Peaksime ka nendele küsimustele oma praktilises töös rohkem mõtlema.

Õppetöö korraldamine kõrgemas koolis nõuab pidevalt teede otsimist massilise ja individuaalse õpetamise paremaks ühendamiseks. See asetab erilise rõhu õppemetoodilisele tööle, milles tuleb esmajoones näha õppejõudude vahelist kogemuste vahetamist, nende kogemuste üldistamist ja sel teel teatud teaduslike seisukohtade kujundamist õppeainete õpetamise metoodikas ja kõrgema kooli pedagoogikas

üldse.

Kuid õpetamise meetodite täiustamisel ei arvesta me mitte alati mõningaid põhimõtteid, mida õppetöö läbiviimisel ka kõrgemas koolis siiski kunagi ei tohiks unustada. Märjaksin neist eriti selliseid, nagu:

- üliõpilane peab ikkagi ise õppima, keegi teine seda tema eest teha ei saa;
- igale üliõpilasele kui konkreetsele indiviidile on omane oma õppimistempo, teadmiste omandamise oma lemmikviis, mida teatud ulatuses saab ja tuleb arvestada;
- üliõpilane suudab omandada rohkem kui õpitava aine iga samm kinnistatakse (loeng - kodune ülesanne, kodune ülesanne - kontroll selle täitmise üle);
- õppimine muutub mõtestatumaks, kui materjal omandatakse täielikult ja mitte ositi, ning seda aine iga etapi osas (loengute ja seminaride, praktiliste tööde õige planeerimine, kursuste õige paigutamine semestrite lõikes);
- õppimise innukus suureneb kui vastutus omandamise eest langeb üliõpilasele enesele;
- üliõpilastes ilmnevaid võimeid loominguks tööks tuleb igati toetada.

Kui me neid lihtsaid põhimõtteid arvestame, püüame oma praktilises töös ellu viia, kui need meil silmade ees on õppeplaanide ja õppeprogrammide täiustamisel või ka tehniliste vahendite kasutamisel õppetöös, siis saavutame kindlasti ka edu. Konkreetseid retsepte õppejõududele nende põhimõtete rakendamiseks anda ei saa ja see polekski õige. Õppejõule tuleb enesel pidevalt mõelda kuidas neid põhimõtteid tema poolt õpetatavas aines ellu viia.

Iseseisva töö osatähtsuse suurendamine nõuab suure tähelepanu osutamist õpikute ja õppevahendite koostamisele. Minu isiklikud muljed on küll sellised, et õpikute ja õp-

pematerjalide kirjastamine ja sellealaste plaanide välja-
tötamine ülikooli poolt, eriti aga nende plaanide reali-
seerimine, ei ole kantud hoolitsusest anda välja just neid
õpikuid ja õppematerjale, mida üliõpilased esmajoones vaja-
vad. Seda näitab ka rotaprindil kirjastatavate õppematerja-
lide 3 aasta plaani realiseerimise käik. Plaani võetakse
peamiselt materjale, mis õppejõul on valmis või mida tal
on mugavam koostada. Üliõpilaste õppematerjalidega varus-
tamine peaks aga toimuma õppemetoodiliselt läbimõeldumalt
ja ülikooli Teaduslik-Metoodilise Nõukogu õppevahendite
kirjastamise sektsioon peab selles osas teaduskondade ja
kateedrite suhtes üles näitama suuremat nõudlikkust. Jagan
ühtlasi seisukohta, et kaasaja kõrgem kool vajab kahttüüpi
õpikuid ja õppematerjale: 1) õpikud-käsiraamatud, mis si-
saldavad informatsiooni suure arvu faktide kohta, problee-
mide, teooriate ja meetodite kohta, mis iseloomustavad tea-
duse kaasaegset taset ja olukorda ning annavad ettekujutu-
se tema arengu ajaloost; 2) väikese kokkusurutud mahuga
õpikuid, milles arusaadavalt, lihtsalt, lühidalt, aga
kaasaegsel eesrindlikul tasemel oleks edasi antud ühe või
teise teadusharu kõige olulisem.

Viimatimainitud õpikute koostamine on kaheldamatult
palju raskem ülesanne ja nõuab kvalifitseeritud inimesi,
kes tõepoolest arusaadavalt ja lihtsalt oskaksid valgusta-
da olulist ja uut teaduses. Olen veendunud, et ülikoolis
selliseid jõude leidub. Need jõud peaksid võtma osa õpi-
kute koostamisest nii ülikooli raames kui ka üleliidulises
ulatuses, lülitudes vastavatesse autorite kollektiividesse.

Üliõpilaste iseseisev töö õppematerjalide omandamisel
nõuab ka oskust leida ja kasutada teaduslikku informatsioo-
ni. Sellepärast on reas maades juba I või II kursusel vii-
dud õppeplaanidesse selline aine nagu "teaduslik informat-
sioon". Minu arvates on seda tarvis teha meilgi, sest üli-
õpilasel on vaja juba õpingute algusest peale omandada os-
kus iseseisvalt leida teaduslikku informatsiooni ainetes,

mis kuuluvad õppeplaani.

Tõsiselt tuleb suhtuda õppeprotsessi individualiseerimisse. Sm. V.P.Jeljutin oma ettekandes Tallinnas 17.mail 1968.a. märkis õigesti ära selle, et küllaltki oluline osa üliõpilastest langeb välja I või II kursusel, langeb välja mitte selletõttu, et ta ei evi võimeid või tahet töötada, õppida, vaid selletõttu, et ta ei suuda ületada barjääri, mis on keskkoolis ja kõrgemas koolis õppimise vahel. Sm. V.P.-Jeljutin rõhutas, et kui selle barjääri ületamisele aitab kaasa mõne keskkooli-töömeetodi kasutamine kõrgemas koolis ja see osutub tõesti kasulikuks, siis tuleb seda teha, aegamööda, järk-järgult üle minna kõrgema kooli töömeetoditele. Kuid seejuures tuleb iga üliõpilaseni kindlalt viia tööde, et kõrgemas koolis tuleb töötada tõsiselt ja palju. Seitsmetunnilisest tööpäevast siin juttu olla ei saa. Kui noor nii töötada ei taha, siis pole tema koht ülikoolis. Samaaegselt peame kasvatustöös iga üliõpilaseni viima sellegi töö tunnetamise, et edukas õppimine ülikoolis pole mitte tema individuaalne asi, vaid võlg ühiskonna ees.

Jagan täielikult neid sm. V.P.Jeljutini poolt avaldatud seisukohti ja leian, et barjääri ületamisele keskkooli ja kõrgema kooli töömeetodite vahel peabki kaasa aitama kateedrite oskuslikult korraldatud õppemetoodiline töö. Kateedritel on tarvis I ja II kursuse ainete õpetamise meetodika küsimustele erilist tähelepanu pöörata ja läheneda üliõpilastele individuaalselt, mitte aga ükskõikselt ära oodata eksamisessiooni tulemusi.

Sellega seoses veel ühest küsimusest - kontrolli teostamisest üliõpilase töö üle üldse. Arvan, et senini rakendatav rühmakontroll ei anna kõrgemas koolis vajalikke tulemusi, samuti nagu pole siin loodetud efekti andnud ka kursusejuhendaja instituut. Kõrgema haridusega spetsialisti kasvatamine nõuab individuaalset kontrolli, sest

teadlase selle sõna avaras tähenduses (aga näit. Majandus-
teaduskonna lõpetajail on diplomil kvalifikatsioonina mär-
gitud "majandusteadlane") ettevalmistamine nõuab noorele
iseseisvuse andmist, tema enda initsiatiivi arendamist, ko-
huse- ja vastutustunde loomist. Selleks on vaja üliõpilase
isiksust tundma õppida, tema võimeid, kalduvusi tuvastada.
Seda on võimalik teostada vaid individuaalse kontrolli kau-
du. Selline individuaalne kontroll on meil aspirantide töö
üle sisse viidud aspirandi juhendaja kaudu. Paljudes maades
on seda rakendatud ka üliõpilaste osas, kusjuures personaal-
ne juhendaja õppejõudude hulgast määratakse igale üliõpila-
sele alates tema esimestest õpingupäevadest kõrgemas koolis.
Üliõpilase individuaalne juhendaja pole tema eestkostjaks,
vaid nõuandjaks, konsultandiks. Ta ei vähenda üliõpilase
iseseisvust, ta aitab üliõpilasel valida teaduskonda ja eri-
ala (reas maades valib üliõpilane teaduskonna ja eriala al-
les õpingu käigus, sest I kursusele on koondatud kõigile
erialadele ühised ained), annab nõu valikainete valimiseks,
lülitab üliõpilase sageli oma perekondlikku ringi ja kodan-
liku ühiskonna tingimustes "süstib" kõigi nende meetodite
kaudu talle ka vastava annuse kodanlikku ideoloogiat. Samal
ajal on individuaalse juhendaja arvamus üliõpilasest aga
kõikemäärav, ta on ka selle otsustaja, kas üliõpilane pää-
seb edasi kõrgemasse astmesse või mitte.

Minu arvates tuleks meilgi kaaluda üliõpilaste indivi-
duaalsete juhendajate instituudi sisseviimist ja üliõpilaste
individuaalsete juhendajatena kasutada nii õppejõude, aspi-
rante, vastavate võimetega vanemlaborante kui ka ülikooli
teaduslike asutuste töötajaid. Sellisel korral ei tuleks
igal töötajal juhendada üle 4-6 üliõpilase.

Tahaks loota, et antud ettekandes mainitud probleemid
leiaksid läbiarutamist kateedrites ja teaduskondades ning et
neid mõtteid omakorda täiendaksid ja täpsustaksid meie õppe-
jõudude aastatepikkused kogemused. Ühtlasi tahaks loota, et
me julgemalt katsetaksime mooduseid, mis aitaksid kaasa õppe-

protsessi taseme edasisele tõstmisele.

Heaks kiidetud TRÜ Nõukogu koosolekul 31.mail 1968.a.

Dots. L. Keres:

Kas instruksioonides ei ole ette nähtud üliõpilaste ööpäevast töönormi? Keskkoolide lõpuklassides peavad õpilased töötama 9-10 tundi (auditoorne-klassiline töö + ettevalmistus). Igatahes meie üliõpilased tundsid, et nad on ülekoormatud, kui nad kontrolltöö eel pidid töötama 9-10 tundi.

Prof. E. Karu:

Oleks tarvis individualiseerida õppetööd. Kahjuks ei ole aga alati garanteeritud, et nad pärast lõpetamist oma erialal tööd leiavad. Oleks aga vajalik, et nad ka vastava rakenduse leiaksid. See küsimus ei ole päris hästi reguleeritud.

Õppepror. dots. K. Püss:

Dots. Keresele vastaksin, et sellist juhendit, mis fikseeriks üliõpilase tööpäeva pikkuse, ei ole olemas. Tõepoolest, keskkoolides on see fikseeritud, reas maades on see õppeplaanides fikseeritud ka üliõpilaste osas. Õppeplaanides on määratud auditoorse töö maht, kuid teatavasti üks õppejõud annab ülesandeid koduseks lahendamiseks, teine mitte.

Prof. Karu küsimusele vastaksin, et mõtlen individualiseerimist kahes aspektis: 1) individualiseerimine graafikute alusel, laseme üliõpilasel jõukohaselt töötada ja sel juhul võib ka Arstiteaduskonna lõpetada 5 aastaga, kusjuures võib mõnele ainele pöörata rohkem, teisele vähem tähelepanu; 2) mis puutub kitsamate spetsiaalsuste omandamisse, siis kõik see on võimalik siis, kui

vastava inimese rakendamiseks on kindel nõudlus. Sel juhul võib ettevalmistus toimuda eri plaani alusel kui on teada konkreetne asutus, kes vastavat spetsialisti pärast lõpetamist kasutab, muidugi kui seda on aktsepteerinud ka meie Plaanikomitee. Seejuures peame arvestama üliõpilaste individuaalseid kalduvusi, omadusi, kui ka seda, mida ühiskond vajab ja mida ta meilt ootab.

Dots. T. Ilomets:

Paar küsimust, mis eksperimentaalteaduste osas on suure tähtsusega ja õppetöö organiseerimisel esmase tähtsusega.

Ülikooli põhiülesandeks on ette valmistada kõrgema haridusega kaadrit. On tarvis, et õppetööd saaks läbi viia normaalselt. Üheks probleemiks siin on õpikute kirjutamine, aga neid ei saa kirjutada kui tuleb töötada doktori- või kandidaativäitekirja kallal. Oleks vajalik, et õpiku kirjutamine võetaks ka teadusliku töö plaani. Kas see on võimalik?

Rektor prof. F. Klement:

On küll.

Dots. T. Ilomets:

Kellel on kandidaadikraad olemas, see hakkab tööle doktoriväitekirja kirjutamisega. Õpiku kirjutamisega keegi end vaevama ei hakka, eriti veel niisugustel aladel, kus teadus suure kiirusega edasi areneb. Need, kellel on juba doktorikraad olemas, peaksid kirjutama häid õpikuid ja võimaldama neil, kes veel doktoritöö kallal töötavad, seda teha. Tegelikult on aga olukord niisugune, et need, kellel on doktorikraad käes, ei tegele õpikute kirjutamisega, seda tööd teevad need, kes on kas ilma kraadita või omavad kandidaadikraadi.

Teine küsimus - ümbrus, kus inimene õpib. Inimese kujunemisele ei avalda mõju üksnes õppejõu tark jutt, vaid ka

see ümbrus, see ruum, kus ta õpib ja käib. Keemiahoones käib 75% meie üliõpilastest. Milline mulje aga jääb sellest hoonest?! Meie ei ole suutnud nii kaugele jõuda, et kõik õppehooned näeksid välja korralikena. On tarvis, et õpperuumid sisendaksid noortele korda ja puhtust, annaksid üldkultuurilist eeskujut. Tööstused ja koolid, kuhu meie lõpetanud hiljem tööle suunatakse, on kahtlemata paremas olukorras. Keskkoolides on ikkagi koridorid ja klassiruumid üle värvitud, meie aga oma auditooriume ei ole suutnud nii korda seada, et nad jätaksid kultuurse mulje. Tõsi, mitte kõikjal ülikooli ruumides ei valitse selline korralagedus, nagu keemiahoones. Meie keemikud on rahvusvaheliste sidemete poolest esikohal ja meil käib palju turiste ning erialainimesi ka üksikult. Tavaliselt on nii, et kui on oodata välismaalasi, siis värvime selle koha üle, kust välismaalased mööda lähevad. Aga ega see meie üliõpilastele küll mingit kasvatuslikku mõju ei avalda. Juba praegu tundub, et eksperimentaalaladel, kus meil on selline avari-olukorras elamine, hakkab see oma mõju avaldama. Juba esimesel kursusel peavad üliõpilased minema sellisesse sodilattu, laboratooriumid on mustad, tolmused. Kui ühes ruumis tehaksegi remonti, siis teine sealsamas kõrval on must. Tuleks siiski teha niisugune pingutus, et sellise suure õppehoone korda teeksite. Juba kolm aastat on remont keemiahoones seisnud. Inimeste kannatus on katkenud. Üliõpilastele räägime, et auditooriumides ja laboratooriumides peab valitsema puhtus ja kord, kuid - ega see meie jutt kedagi ei õpeta. Sellises olukorras juurutame noortesse lohkust, ükskõiksust ja hoolimatust. Räägitakse küll, et üheks kultuuritaseme näitajaks on WC. Vaadake, missugused need on! Ometi ei tohiks see olla mingi probleem, sest see ei olene kellestki muust peale meie endi.

On kaks teravat küsimust, mida peame radikaalselt lahendada hakkama. Kõigepealt peab olema eeskujulik kord kõigis neis ruumides, kus teostatakse põhiline osa õppetööst. Kui mõni erialainimene veel töötab laboratooriumis, kus kõik ei ole korras, siis on see kuidagi mõeldav, aga need ruumid, kus

viiakse läbi õppetööd, peavad olema eeskujulikus korras. Võrdlusmaterjalid nii rahvademokraatia- kui ka kapitalistlike maadega on olemas nii meie õppejõududel kui üliõpilastel. Ainult jutuga siin midagi ära ei tee. Õppetöö taga peab olema konkreetne tegevus ja miljöö, mis mõjuks kasvatavalt. Ainult jutuga ei suuda midagi ära teha.

Dots. R. Kleis:

Mis puutub õpikutesse, siis võivad need teadusliku töö plaanis olla, ainult honorar tasutakse alles pärast õpiku ilmumist ja siis, kui õpik vastab õppeprogrammi nomenklatuurile. Kui õpikute ja igasuguste õppevahendite eest soovitakse saada honorari, siis tulevad need koostada väljaspool teadusliku töö plaani.

Nagu vastavatest korraldustest selgus, ei saa õpikud rotaprindi väljaannetena kõne alla tulla. Seetõttu tuleb neid nimetada õppematerjaliks, et õpikuid rotaprindil siiski välja anda. Seega on ka teatud formaalsed takistused selles osas olemas.

Üliõpilaste iseseisva töö kohta võiks märkida, et kui arvestame 6-päevast töönädalat ja 10 tundi päevas, siis jääb üliõpilasel iseseisvaks tööks 20 tundi nädala jooksul, sest 6-7-8 tundi on nad loengutel. Kas ei tuleks hakata loenguid vähem pidama? Kui loengute arvu vähendame, siis iseseisva töö osa peab suurenema, aga teatavasti üliõpilased seda ei tee ja kukuvad hiljem eksameil läbi. Sm. Trummal tegi sellise eksperimendi. Nüüd ta loeb loengutel konspekti ette ja üliõpilased sooritavad eksami. See on nagu mingi nöiaring. Ühiskonnateadustele määratud tundide arv on kasvanud ja kui omal ajal tuli juurde aine - teadusliku kommunismi alused, siis arvati, et võib mõne teise kursuse ära jätta. Õppeplaanid on aga kohustuslike tundide arvuga ülekoormatud ja rida õppejõude on mures, et nad ei saa siiski läbi ilma loengute ta. Selles küsimuses peab mingi murrang tulema, sest vastasel juhul jääb jutt üliõpilaste iseseisvast tööst ainult ju-

tuks.

Öppepror. dots. K. Püss:

Dots. Ilomets rääkis õpikutest, et inimene peab enne õpiku kirjutamisele asumist saama kandidaadi- ja siis doktorikraadi. Selle taga on hoopis midagi muud. Rääkisime põllumajandusest, et tõstame selle toodangu mitmekordseks, aga tulemusi ei saanud. Siis aga võtsime selle asja teisi- pidi kätte ja saime ka tulemused. Praegu sõltub kõik õppejõu kraadist, mis ta õppejõuna teeb, see on iseasi. Need, kes annavad oma töös kõik õppejõuna, pööramata seejuures tähelepanu teaduslikule tööle, on pärast kõrvaleheidetavad. Paraku see on nii, kuigi on juttu töötasustamise müsteemi ümberkorraldamisest mitte ainult kraadide, vaid ka kutsete eest, mis antakse pedagoogilise töö eest. Aga kui rektoril on rohkem doktoreid, siis hinnatakse teda rohkem.

Rektor prof. F. Klement:

Jah, muidugi - Teid ja mind, nõukogude teadust, meie ülikooli jne.

Parteikom. sekr. V. Ruus:

Mis puutub ühiskonnateaduste struktuuri, siis ei vasta see tõesti nõuetele, siin oleks vaja veel üht-teist teha meetodilises osas. See on kahtlemata õige. Juunis kut- sutakse välja ühiskonnateaduste kateedrite juhatajad ja meie ülikooli külatab sm. Trapesnikov.

Sm. Jeljutin oli teaduse mahu vähendamisele kategooriliselt vastu ja põhjendas seda utilitariseerimise tendentsiga. Mõned õppejõud püüavad oma ülesandeist aru saada nii, et välja lasta oma kitsa eriala spetsialiste, mis võrduks sellega, et laseme välja meistreid ja brigadiire, kuid on tarvis ette valmistada inimesi, kes hakkavad iseseisvalt poliitikat tegema, mitte ainult olema selle poliitika apolo- geedid.

Arvestades praegust ideoloogilise võitluse olukorda,

tuleks ühiskonnateaduste osas luua otstarbekas süsteem.
Oleme täpselt samal seisukohal.

Rektor prof. F. Klement:

Kui selle küsimuse võtsime päevakorda, siis lähtusime sellest, et iga küsimuse püstitamisel ei ole vajalik anda järgnevalt väga konkreetset ja utilitaarse kallakuga resolutsiooni, vahest tuleb ka põhimõtteliste seisukohtade avaldamiseks esineda. Prorektori tänane ettekanne oligi mõnede põhimõtteliste seisukohtade edasiandmine, mida võiks meie edaspidises töös võtta juba direktiivsena, et iga kateeder, iga töötaja ise, lähtudes neist põhimõttest, korraldaks, organiseeriks ning parendaks oma tööd.

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ
РАБОТЫ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

(Доклад проректора по учебной работе К. Пюсса
на собрании Совета ТГУ 31 мая 1968 года и из-
влечение из стенограммы выступлений)

На эстонском языке

Тартуский государственный университет
ЭССР, г.Тарту, ул. Оликооли, 18

=====

TRÜ rotaprint 1968. Paljundamisele antud 2.I 1968.
Trükipoognaid 1,13. Tingtrükipoognaid 1,03. Trüki-
arv 200. Paber 30 x 42. 1/4. Tell. nr. 605.

Tasuta

A
30351

96433

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00405273 6